

студенческих конференций, подготовке докладов и выступление на заседаниях научно-исследовательской лаборатории «Аналитика и аналитики», что формирует компетенцию «Готовить научные статьи, сообщения, рефераты доклады и материалы к презентациям». Именно выступления студентов на таких заседаниях с докладами, отражающими промежуточные результаты, полученные в ходе проведения экспериментов, готовят их к успешной защите курсовых работ.

Данный этап вызывает ряд трудностей у студентов, и именно здесь необходима помощь научного руководителя, который знакомит их с особенностями обсуждения полученных данных, проведением сравнительного анализа, обдумыванием формулировок промежуточных выводов.

С использованием статистических методов обработки полученных результатов и применением компьютерных программ студенты самостоятельно подходят к заключительному, четвертому этапу – формулировке выводов в виде заключения, подготовке доклада и мультимедиа презентаций и защите курсовой работы. На данном этапе формируются компетенция «Анализировать и оценивать собранные данные».

Опыт, полученный студентами в ходе выполнения курсовых работ под руководством опытных преподавателей, апробация работ на различного уровня научных конференциях, подготовка материалов исследований к опубликованию в научных изданиях является фундаментом для успешной подготовки и защиты дипломной работы.

Литература

1. Алексеева, Л.М. Понятие транссемиотических компетенций/ Л.М., Алексеева, С.Л. Мишланова // Евразийский гуманитарный журнал. –2017.– № 2. –С. 83–88.

2. Иванова, Г.Н. Формирование социокультурной компетенции студентов в процессе изучения иностранного языка/ Г.Н. Иванова // Евразийский гуманитарный журнал. – 2017. –№ 2.– С. 89–92.

3. Елашкина, Н.В. Технология формирования у студентов учебной компетенции при формировании иноязычной межкультурной компетенции/ Н.В. Елашкина // Сборники конференций НИЦ Социосфера.– 2015.– № 24.– С. 19–22.

УДК 378.147:811.161.3'0:398(=161.3)

К. Л. Хазанова

г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны

ВЫКАРЫСТАННЕ ФАЛЬКЛОРНЫХ ТЭКСТАЎ ЯК СРОДАК АКТЫВІЗАЦЫІ ВЫВУЧЭННЯ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Агульнавядома, што без належнага ведання гісторыі любога працэсу, з'явы, асаблівасці немагчыма дасканалася вывучэнне і засваенне сучаснага ўзроўню. Надзвычай трапным прыведзенае сцверджанне з'яўляецца і ў адносінах да мовазнаўства.

Сярод дысцыплін мовазнаўчага цыклу адметнай з'яўляецца гістарычная граматыка беларускай мовы. Названая філалагічная дысцыпліна даследуе змяненне фанетычнага ладу беларускай мовы, яе лексічнага складу, а таксама марфалагічных і сінтаксічных гістарычных змяненняў і ўваходзіць як складнік у цыкл гістарычных мовазнаўчых навук і ў параўнальную граматыку славянскіх моў. Цікавасць гістарычнай граматыкі беларускай мовы ў тым, што яе вывучэнне дае магчымасць уявіць, як адбывалася развіццё нашай мовы на працягу многіх стагоддзяў, якія адметнасці ў маўленні мелі нашы продкі шмат дзесяцігоддзяў таму, якія назвы яны выкарыстоўвалі да знаёмых (або ўжо амаль незнаёмых) нам рэчаў, а таксама паспрабаваць зразумець, чаму асобныя моўныя з'явы набылі сучасны выгляд і чаму старажытныя моўныя адзінкі змяніліся менавіта такім чынам, як змяніліся.

Між тым, гістарычны цыкл мовазнаўчых дысцыплін ўвогуле і гістарычная граматыка беларускай мовы, у прыватнасці, заўсёды ў студэнтаў выклікае цяжкасці ў вывучэнні. На наш погляд, паспрыяць больш глыбокаму авалоданню асноўнымі заканамернасцямі гістарычнага развіцця беларускай мовы магчыма, калі разам з дадзенымі гістарычных помнікаў усходнеславянскіх моў, як старажытных рукапісаў, так і старадрукаў, выкарыстоўваць падчас практычных заняткаў па дысцыпліне “Гістарычная граматыка беларускай мовы” ў якасці фактычнага матэрыялу і фальклорны матэрыял.

У беларускай вуснай народнай творчасці захаваліся шматлікія тэксты з далёкай мінуўшчыны. У фальклорных творах часта выяўляюцца адметнасці старажытнага перыяду развіцця беларускай мовы. У той час, як у літаратурнай мове многія рысы змяніліся пад уплывам разнастайных аб’ектыўных прычын, у мове фальклорных твораў захоўваюцца тыя лінгвістычныя элементы, што характарызавалі мову ранейшых часоў. Такім чынам, у фальклоры адбываецца свайго роду “ажыўленне” старажытнасці. Зварот да фальклорных тэкстаў дапамагае адчуць і ўсвядоміць сапраўднасць звестак пра гістарычныя моўныя змяненні.

Адным з раздзелаў гістарычнай граматыкі беларускай мовы з’яўляецца гістарычная марфалогія беларускай мовы. Пры вывучэнні пытанняў гэтага раздзелу адбываецца зварот да асноўных тэндэнцый развіцця марфалагічных рыс беларускай мовы ад старажытных часоў да сучаснасці, вывучэнне гістарычных этапаў змянення граматычнага ладу. Увага звяртаецца таксама на знікненне адных, храналагічна больш ранніх, граматычных катэгорый і з’яўленне новых граматычных адметнасцей.

За час развіцця беларускай мовы ад часоў старажытнаруускай мовы XI-XIII ст. да-статковыя змены перажыў назоўнік як лексіка-граматычная катэгорыя. У сучаснай беларускай мове склонавая парадыгма назоўніка налічвае шэсць склонаў. У часы існавання агульнай для ўсходніх славян старажытнаруускай мовы, акрамя сучасных шасці склонаў, ужывалася яшчэ клічная форма, што прымянялася да ідэнтыфікацыі аб’екта закліку і выкарыстоўвалася часцей у зваротках. Падобная форма зараз захавалася ў беларускіх гаворках. Да выкарыстання клічнай формы звяртаюцца беларускія пісьменнікі з мэтай перадачы ў мове мастацкага твора гістарычнага або рэгіянальнага каларыту.

Пры вывучэнні клічнай формы на занятках па гістарычнай граматыцы беларускай мовы слухным будзе зварот да падобных твораў беларускай літаратуры (напрыклад, радкі з паэмы Я. Купалы “Курган”: “Гусям, княжа, не пішуць законаў”; “Ну, пара пачынаць, *дабродзею!*” [1], або з рамана І. Мележа “Людзі на балоце”: “*Ганно-о! Дзе ты, нячыстая сіла?!*” [2]).

Наглядна ўявіць выкарыстанне ў маўленні клічнай формы дапамогуць таксама яе рэфлексы ў мове беларускіх народных прыказак і прымавак: “*Дай, **Божжа**, усё ўмець, ды не ўсё рабіць*”, “*Не дай, **Божжа**, старцу панам быць*” [4]. Клічная форма сустракаецца ў старабеларускіх помніках пісьмовасці да XIV-XV ст. і паступова саступае месца форме назоўнага склону. Аднак фальклорныя творы, у прыватнасці, беларускія народныя прыказкі і прымаўкі данеслі нам узоры ўжывання клічнай формы. Варта адзначыць, што фальклорныя тэксты ўтрымліваюць найбольш актыўна прымяняльныя клічныя формы назоўнікаў, напрыклад, *Бог – Божжа, пан – пане, брат – браце*: “*Стой, **пане-браце!** А ў пана – лата на лаце*” [3, с. 412]; “***Пане** Грыгоры, што далей, то горай*” [3, с. 503].

У працэсе вывучэння клічнай формы на занятках па гістарычнай граматыцы можна і варта не толькі прапаноўваць студэнтам прыклады фіксавання дадзенай словаформы ў беларускіх парэміях, але і актывізаваць пошукавую дзейнасць саміх студэнтаў па выяўленні і аналізе падобных формаў у складзе прыказак і прымавак. Адным з практыкаванняў можа быць таксама параўнальны аналіз клічнай формы ў беларускіх і рускіх народных прыказках і прымаўках.

Адметным пытаннем гістарычнай марфалогіі беларускай мовы, што звычайна выклікае цяжкасці ў асэнсаванні, з’яўляецца разнастайнасць тыпаў скланення старажытнага назоўніка. Нагадаем, што ў сістэме скланення ўсходнеславянскага назоўніка

XI-XIII ст. налічвалася шэсць тыпаў змянення па склонах, іншымі словамі – шэсць скланенняў. Пры гэтым тып скланення вызначаўся па праславянскай аснове – аснове яшчэ больш ранняга перыяду існавання мовы.

Найбольшыя гістарычныя змены перажыла скланенне з асновай на зычны, у якім выдзялялася некалькі падтыпаў. Адным з рэфлексаў гэтых тыпаў змянення па склонах у беларускай мове з’яўляецца слова *маці* – старажытнаруускае *мати*. Гэта слова ў формах ускосных склонаў набывала суфіксальную ўстаўку *-er-*: *матере* (родны склон адзіночнага ліку). У беларускай літаратурнай мове захавалася нязменная зараз форма *маці*, а ў гаворках яшчэ і да нашых часоў сустракаецца форма, якая ўзнікла ў сувязі з выраўноўваннем асноў па форме ўскосных склонаў: *мацер* (*матэр*). Гэтую форму прапануюць і беларускія народныя прыказкі і прымаўкі: “*Як п’юць ды ядзяць, то на мацер не глядзяць, а як горка стане, то мацер шукаюць*” [4]. Практыкаваннем на замацаванні пытання аб разнастайнасці тыпаў скланення старажытнаруускага назойніка можа стаць выяўленне рэшткаў старажытных назойнікавых формаў у беларускіх фальклорных тэкстах.

Падчас вывучэння гісторыі прыметніка да фальклорных тэкстах мэтазгодны зварот з мэтай выяўлення фіксацыі кароткіх і ўсечаных ад’ектываў. Для сучаснай беларускай мовы кароткія формы прыметнікаў не з’яўляюцца ўласцівымі. Аднак кароткія прыметнікі гістарычна больш раннія. Выкарыстанне і ўжыванне кароткіх прыметнікаў назіраецца ў беларускіх парэміях: “*Не той харош, хто прыгож, А той харош, хто на справу гож*” [4].

Своеасабліва адметнасць гістарычнага развіцця прыметнікаў беларускай мовы – гэта ўсечаныя (сцягнутыя) формы. Такія формы развіліся ў выніку страты *j і сцяжэння аднолькавых галосных у канчатках поўных прыметнікаў. У тэкстах гістарычных помнікаў старабеларускай мовы падобныя формы сустракаюцца нячаста, а фальклорныя тэксты захавалі дастатковую колькасць ужывання усечаных прыметнікаў: “*Брат любіць сястру багату, а мужык – жонку здарову*” [4]. Практыкаваннем для замацавання студэнтамі ведаў па гісторыі развіцця прыметніка можа быць выяўленне ў беларусках прыказках прыметнікавых формаў з наступным іх гістарычным аналізам.

Такім чынам, увага да фальклорных тэкстаў на занятках па гістарычнай граматыцы беларускай мовы, як і да тэкстаў беларускай мастацкай літаратуры, павінна спрыяць зацікаўленасці студэнтаў да вывучэння гісторыі роднай мовы, а таксама паглыбляць у будучых выкладчыкаў роднай мовы і літаратуры павагу і любоў да духоўнай спадчыны народы.

Літаратура

1. Купала, Янка. Курган [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Janka_Kupala/Kurhan_9t.html. – Дата доступу: 16.01.2024.
2. Мележ, Иван. Людзі на балоце [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Ivan_Mielez/Ludzi_na_balocie.html – Дата доступу: 16.01.2024.
3. Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. Кніга 1 / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – 560 с.
4. Фальклорны архіў кафедры рускай і сусветнай літаратуры ГДУ імя Ф. Скарыны.

УДК 378.046.4:316.422.44

С. А. Хахомов, А. В. Клименко, Ю. В. Кравченко, Л. Г. Белка

г. Гомель, ГГУ имени Ф. Скорины

ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ВЗРОСЛЫХ: ЕГО ВЗАИМОСВЯЗЬ С НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИМ ПРОГРЕССОМ

Необходимость в совершенствовании «трудовых ресурсов», порождаемая и стимулируемая развитием техники и появлением новых технологий, служит толчком к внедрению новых форм, средств, методов и методик как учебного процесса, организаций, осуществляющих его, так и образовательных систем.